

ще підготуватися до уроків. Програма через певний період часу має оновлюватися, це ж стосується і літератури до неї.

Програма і пробний підручник не зовсім збігаються за змістом. У підручнику не відображено тему 6 «Торговельне підприємство», тему 7 «Особливості діяльності некомерційних підприємств», тему 8 «Підприємство в сучасній Україні». А також відсутні: у розділі 4 — тема «Структура економіки. Циклічність як форма її руху», тема 5 «Ціни, доходи, споживання, нагромадження», тема 8 «Особливості та проблеми макроекономічного регулювання в Україні»; у розділі 5 — дві теми.

Ці прогалини в пробному підручнику, якщо він буде перевидаватися, варто заповнити з таких причин: як правило, курс «Основи економічних знань» у середніх школах поки що викладають учителі географії. Правда, не всі вони мають належну економічну підготовку. Багато з них є фізгеографами. Тому районним і обласним відділам народної освіти потрібно практикувати курси з підвищення кваліфікації, запрошуючи для читання в школах спеціалістів з економіки. Вважаємо, що економістів легше навчити основ методики і практики, ніж географа власне економіки. Тому є необхідність в економічних вузах України запровадити підготовку спеціалістів з викладання основ економіки в школах. Втім це буде доцільним лише тоді, коли «Основи економічних знань» будуть не факультативом, а повноправним навчальним курсом загальноосвітньої школи.

Черніченко О. Г.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В КУРСІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Основна форма існування економіки — це ринок. Ринкові відносини складають базу функціонування економічних відносин. Значне місце в структурі ринкових відносин посідає конкуренція. Ринок не може реалізуватися без конкуренції, а конкуренція — без ринку. Конкуренція і ринок доповнюють одне одного, вони взаємозалежні. Ринок — це продукт взаємодії економічних суб'єктів через конкуренцію. Конкуренція — це природний, іманентний стан економіки і необхідна умова ефективного функціонування будь-якої економічної системи.

Сьогодні у вітчизняній економіці стрімко зростає кількість економічних суб'єктів, що кожного дня перебувають в умовах ринку та жорсткої конкуренції. Зрозуміло, що в даній економічній ситуації виживатиме той, хто зможе залишити позаду конкурентів. Тому ви-

вчення ринкових відносин передбачає опанування теорії конкуренції: без знань у цій галузі неможливо вільно орієнтуватися та ефективно функціонувати в ринковій економіці.

Сучасна теорія конкуренції в Україні майже ніде не викладається. Водночас у США, наприклад, відповідна навчальна дисципліна — теорія конкурентних переваг — включена до програми багатьох інститутів та університетів, зокрема Гарвардської школи бізнесу. У Росії низка вузів розробляє курси теорії конкуренції. Наприклад у Саратовській державній економічній академії викладається такий курс.

Отже в циклі фундаментальних економічних дисциплін — політичної економії, макроекономіки, мікроекономіки — сьогодні вкрай необхідно в повному обсязі викладати теорію конкуренції, яка б містила в собі питання як про роль конкуренції в ринковій економіці, конкурентоспроможність та методи її досягнення, систему конкурентних стратегій тощо, так і про формування конкурентного середовища в національній економіці, що зумовлено сьогоднішнім її станом і передбачається в Основних засадах економічної та соціальної політики України.

Україна, як і інші країни з перехідною економікою, успадкувала від радянської державно-монополістичної системи сукупність економічних умов та відносин, несумісних з існуванням конкурентного середовища. Тому його формування в широкому розумінні — це процес переходу української економіки до ринкової економічної системи (РЕС), а в більш вузькому аспекті — становлення системи чинників, що надають можливість вільного існування конкуренції.

Зупинимось на базисних напрямках, формах здійснення та чинниках, що впливають на процес формування конкурентного середовища.

Вивчення базисних напрямів формування конкурентного середовища в перехідній економіці України потребує, насамперед, висвітлення таких загальносвітових (визначальних) тенденцій перехідної економіки, як суспільного поділу праці, що поглиблюється, і кооперування праці, яке вдосконалюється, співіснування різних форм власності, довгостроковості й багатоетапності цього процесу та його всеосяжності (він пронизує всі сторони суспільної структури — економіку, соціальну сферу, політику, духовне життя).

Вивчення форм конкурентного середовища може вестися за такими напрямками:

- реформування інституціоналізації суспільства, яка передбачає політико-правові, економічні та фінансові засади формування конкурентного середовища, розгортання соціальних еквівалентів, які, з одного боку, є наслідком економічних реформ, що почалися, а з іншого — стають чинником їхнього поглиблення;

- приватизація засобів виробництва та обігу (особливо землі), різноманітність форм власності, формування ринкової структури

економічного базису, практика реального реформування економіки в регіонах, фірмах, підприємствах, де й виникають міні-моделі конкурентного середовища;

— прискорене інтегрування національної економіки, що реформується, у світове господарство.

Висвітлюючи чинники, що впливають на формування конкурентного середовища, необхідно проаналізувати такі параметри:

загальноекономічні;

технологічні, або виробничо-технологічну структуру економіки;

політико-юридичні;

соціально-культурні;

міжнародні.

До першої групи належать такі чинники, як загальний рівень виробництва та темпи його зростання, рівень інфляції, стан ділової кон'юнктури, структура та стан ринків капіталу, наявність ресурсів, відсоток за кредит, структура промисловості та ринків тощо.

До другої групи: наявність технологічного лідера (галузі або технології, які мають найбільший рівень розвитку) та його роль в економіці; наявність сучасних технологій; структура і можливість інновацій.

До політико-юридичних чинників відносяться державна політика в галузі економіки та державне регулювання економіки; юридичні норми економічної діяльності (повнота, врегульованість); політична, правова та громадська стабільність.

Складові наступної групи — соціально-культурні фактори — опосередковано впливають на розвиток конкурентного середовища. Це підтверджує досвід економічних перетворень у багатьох країнах світу. В усіх без винятку країнах, де були проведені успішні великомасштабні реформи, вони здійснювалися на засадах власних історичних традицій та менталітету. Демографічна ситуація, національні традиції, стан культури, зокрема загальної, трудової, професійної, економічної, правової, ділової тощо — це ті соціально-культурні чинники, що впливають на формування конкурентного середовища.

До міжнародних факторів належать: світова ділова кон'юнктура; стан світової фінансової системи та торгівлі; регулювання інститутів міжнародних економічних відносин (ТНК, міжнародні, регіональні, інтеграційні інститути); ставлення до реформ в країні міжнародних організацій та можливість підтримки ними цих процесів.

Вивчення вказаних аспектів формування конкурентного середовища необхідне в курсі теорії конкуренції, зокрема, та в курсі економічної теорії, взагалі.